

byggnadsvård

Bettna kyrka

Flen Bettnaby 8:1, Flens kommun, Strängnäs stift, Södermanlands län

Antikvarisk medverkan
Åtgärder på fasader och plåttak 2011

Dag Forssblad

Bettna kyrka

Flen Bettnaby 8:1, Flens kommun, Strängnäs stift, Södermanlands län

Antikvarisk medverkan
Åtgärder på fasader och plåttak 2011

Dag Forssblad

Rapport 2011:13

© 2011 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sorlandsmuseum.se

Författare: Dag Forssblad, antikvarie
Omslagsbild: Bettna kyrka från söder (Slm D11-738). Foto: Dag Forssblad.
Foto, där ej annat anges: Dag Forssblad, Sörmlands museum
Diarienummer: KN-KUS09-230

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/01672

Nyköping 2011

Innehåll

INLEDNING	5
Antikvarisk medverkan	5
Översiktlig beskrivning av Bettna kyrka	5
Historik med relevans för ärendet	5
SKADEBILD FÖRE ÅTGÄRDER	7
Fasader	7
Tak	7
UTFÖRDA ÅTGÄRDER	7
Fasader	7
Tak	13
Övriga arbeten	13
Antikvariska iakttagelser	13
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER	13
Källförteckning	14
Administrativa uppgifter	14

1 Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Katrineholm 9G NO & Nyköping 9H NV med Bettna kyrka markerad. Skala 1:50 000.

INLEDNING

Under perioden juni till november 2011 har utvändiga arbeten utförts på Bettna kyrka. Arbetena har berört kyrkans torn, långhuset västra gavel och korets östra gavel.

Bettna Kyrkliga Samfällighet ansökte under hösten 2008 om tillstånd för renovering av tornets fasader och tak. Ansökan inkom till länsstyrelsen den 28 november 2008. Kompletterande underlag inkom 22 juni 2009. Länsstyrelsen i Södermanlands län beslutade den 22 juni 2009 med stöd av 4 kap 3 § Lag (1988:950) om kulturminnen mm att lämna tillstånd till putslagning av fasader och reparation av plåttaket på Bettna kyrkas torn.

Vidare ansökte Bettna Kyrkliga Samfällighet i juni 2011 om tillstånd till att rengöra och putsлага korgaveln på Bettna kyrka. Ansökan inkom till länsstyrelsen den 23 juni 2011. Den 28 juni 2011 beslutade Länsstyrelsen i Södermanlands län med stöd av 4 kap 3 § Lag (1988:950) om kulturminnen mm att lämna tillstånd till ansökta åtgärder. I enlighet med länsstyrelsens beslut skulle alla arbeten utföras under antikvarisk medverkan och dokumentation.

Antikvarisk medverkan

Sörmlands museum fick uppdraget att svara för antikvarisk medverkan vid arbetets genomförande. Startmötet ägde rum den 27 maj 2011. Arbetet har följts upp genom deltagande i fyra byggmöten, platsbesök vid behov samt genom en fortlöpande dialog per e-post och telefon med entreprenadens olika deltagare. Antikvariska slutbesiktningar genomfördes av tornet den 18 augusti 2011 och av korgaveln den 16 november 2011.

Översiktlig beskrivning av Bettna kyrka

Bettna kyrka består av ett rektangulärt långhus med rakt avslutat korparti i öster, sakristia i norr och torn i väster. Fasaderna är spritputsade och avfärgade i ljus gul kulör med blindingar i östra gaveln, taklister på tornet och nedre delar av tornet, samt slätputsade fönster- och dörromfattningar. Kyrkan har stickbågiga fönsteröppningar. Långhusets och sakristians sadeltak täcks av skiffer lagt i bikakemönster. Tornet med sin lökkupolformade spira är belagd med kopparplåt. Kyrkans nuvarande utseende härrör från byggnadsarbeten 1902, då ett nytt torn uppfördes och kyrkans fasader fick ny spritputs.

Historik med relevans för ärendet

Tornet uppfördes i sin helhet 1902 efter ritningar av arkitekt Gustaf Pettersson. I samband med dessa arbeten genomgick kyrkan en utvändig restaurering, bland annat fick fasaderna ny spritputs. Nästa belagda utvändiga restaurering utfördes 1948. Omfattningen av denna är dock oklar. Kyrkans fasader uppvisade inför årets arbeten en stor variation av bruk och kulörer. Fasaderna har därför sannolikt underhållits efter hand sedan 1948.

2 Bettna kyrka från nordväst före igångsättandet av arbetena (Slm D11-739).

3 Omfattande putsador fanns vid taklist på tornets norra fasad (Slm D11-740).

4 Korets gavel för arbetets genomförande. Foto: Eva Wockatz, Sörmlands museum (Slm D11-741).

SKADEBILD FÖRE ÅTGÄRDER

Fasader

Tornets fasader uppvisade en del partier med nedfallen puts, mest iögonfallande vid taklisten på tornets norra sida (fig. 3). Vidare fanns en del bompartier och en del mindre sprickor. Ett större bomparti fanns vid tornets sydvästra hörn. Fasaderna uppvisade även en brokig blandning av tidigare lagningar med avvikande utförande, ytstruktur och kulörer.

På korets östra gavel fanns en spricka som löpte från södra hörnets takfot ned i mark (fig. 9). Sprickan bedömdes utifrån uppsatta gipsspioner ha varit vilande länge. Fasadens gjutna betongsockel uppvisade kraftig sprickbildning och bortfall av material.

Avfärgningen på tornet och korets östra gavel var relativt urlakad, nedsmutsad och uppvisade i olika omfattning påväxt av alger, främst rödalger. Algpåväxten var omfattande på tornets norra och östra fasader samt på korets östra gavel (fig. 4).

Tak

Torntakets kopparplåt uppvisade ett relativt stort antal sprickor. Huvuddelen av sprickorna bedömdes vara utmattnings-skador som hade orsakats av att plåtens infästning lossnade 1999 och att plåten därefter rört sig i vinden. Skadorna reparerades samma år genom utbyte av skadade underlagsbrädor samt fastskruvning av plåten med takplåtsskruv. Sprickorna åtgärdades inte. Skadorna har därför medfört att det har läckt in vatten under plåten. Vattenläckaget har sedan orsakat skador på underlagstak och fasadputs, främst på tornets norra sida.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Fasader

Alla putsytor rengjordes noggrant föra att avlägsna beläggningar och bristfälliga färgskikt. Bevuxna ytor förbehandlades med ett bekämpningsmedel mot mikroorganismer, Benac 50 från Impregnum AB. Alla putsytor rengjordes därefter genom högtryckstvättning med rent varmvatten, borstning och rensköljning med vatten.

Bompartier och avvikande puts togs bort i erforderlig omfattning i samråd med antikvarisk konsult. Skador och sprickor högs upp, avsmalnande inåt. Putslagningar och -kompletteringar utfördes med Kalkbruk E fin, 0-1 mm, fabrikat Finja. Hydrauliskt kalkbruk, 0-3 mm, av samma fabrikat, användes som tunt grundskikt på ytligt liggande natursten.

Ny puts utfördes med ytstruktur lika den befintliga på respektive ytor och med noggrann sammanrivning så att skarvar ej skulle framträda efter målning.

Den putsade sockeln på långhusets västra gavel målades med en silikatfärg, SILIKAT Täckfärg puts & betong, fabrikat Alcro-Beckers AB, i en grå kulör, NCS S5500-N.

5 Sprickornas yttre spetsar borrades för att minska risken för fortsatt sprickbildning. Foto: Ulf Posse, Bettna Byggplåt.

6 Den nedre delen av den horisontella sprickan klipptes förbereddades för insticksplåten. Foto: Ulf Posse, Bettna Byggplåt.

7 Insticksplåten på plats. Foto: Ulf Posse, Bettna Byggplåt.

8 Färdigställd lagning. Foto: Ulf Posse, Bettna Byggplåt.

9 Sprickan på korgavelns södra sida före fasadrenoveringen (Slm D11-742).

10 Korgavelns södra sida efter fasadrenoveringen (Slm D11-743).

11 Korgavelns spets efter utförda arbeten (Slm D11-744).

12 Tornets norra fasad före fasadrenoveringen (Slm D11-745).

13 Tornets norra fasad efter slutförd renovering (Slm D11-746).

14 Korets gavel efter renoveringen (Slm D11-747).

15 Bettna kyrka från sydväst efter avslutat arbete (Slm D11-748).

16 Tornets västra fasad efter avslutade arbeten (Slm D11-749).

Fasaderna avfärgades i brutet vitt med en våtblandad kalkfärg, KALK Slamfärg kalkputs, fabrikat Alcro-Beckers AB, kulör bruten enligt Tikkurilas brytssystem (Sol 110, TK 30). Lagningar ströks en gång innan fasaderna ströks två gånger i sin helhet.

Tak

På kopparplåttaket lagades mindre sprickor med insticksplåtar som limmades och skruvades och/eller popnitades fast (fig. 5-8). På tornets norra sida var skadorna så omfattande att ett mindre parti av plåten ersattes i sin helhet.

I taklaget var en av sparrarna på den norra sidan så rötskadad att den byttes i sin helhet. Underlagstaket var i gott skick. Endast enstaka rötskadade brädor ersattes med nya.

Övriga arbeten

Jalusierna för tornets ljudöppningar målades med en alkydoljefärg, Genuin Fönsterfärg trä, fabrikat Alcro, i en grön kulör, NCS S6010-G10Y.

Järndetaljer på fasaderna grundmålades med Isotrol Klarlack Grund, fabrikat Introteknik AB.

Antikvariska iakttagelser

Vid slutbesiktningen den 16 november 2011 kvarstod ett antal anmärkningar som ännu inte var färdigställda. Sockeln på korets gavel och plåttäckningen på tornets gördelgesims var inte åtgärdade. Anmärkningar kommer att åtgärdas av entreprenören under 2012.

Jalusierna målades med en alkydoljefärg i stället för en linoljefärg. Orsaken till detta var att målningen var ett tillkommande arbete som beställdes mitt under semestern. Vid beställningstillfället visade det sig vara omöjligt att få tag på en linoljefärg på kort varsel med hänsyn till att ställningen snart skulle demonteras. Ljudluckorna kommer att målas i församlingens regi under 2012. Målsättningen är att måla med linoljefärg i samma kulör som jalusierna.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Åtgärderna på Bettna kyrkas fasader och plåttak har utförts med antikvarisk medverkan och i samråd i enlighet med Länsstyrelsens beslut. Avvikelser från underlaget som har haft bäring på antikvariska frågor och ställningstaganden har tagits upp med och godkänts av antikvarisk konsult före arbetets genomförande. Arbetet godkänns härmed.

Källförteckning

Arkiv

Antikvarisk Topografiska arkivet, Stockholm
Sörmlands museums arkiv, Nyköping

Administrativa uppgifter

Fastighetsuppgifter

Objekt: Bettna kyrka
Kommun: Flen
Fastighetsbeteckning: Flen Bettnaby 8:1
Län: Södermanland
Stift: Strängnäs

Författningsskydd

Lag (1998:950) om Kulturminnen m m
Kyrkor uppförda före utgången av år 1939 skyddas enligt 4 kap. 3 § Lag (1998:950) om kulturminnen mm (KML). Enligt denna lag ska alla kyrkobyggnader och kyrkotomter som tillhör Svenska kyrkan samt alla begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. För byggnader och anläggningar som tillkommit före 1940 gäller att de inte på något väsentligt sätt får ändras utan Länsstyrelsens tillstånd. Detta tillståndskrav gäller också för vissa, särskilt utvalda byggnader och anläggningar som är yngre och som har höga kulturhistoriska värden. Kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde ska förvaras och vårdas väl. Varje församling ska föra en förteckning över sådana inventarier.

Projektrelaterad information

Beställare: Bettna församling, Bettna kyrkby, 640 33 Bettna
Entreprenör, fasad: Eskilstuna Fasad & Kakel AB, Pressargatan 12, 632 29 Eskilstuna
Entreprenör, plåt: Bettna Byggplåt, Västra Skolan, 640 33 Bettna
Entreprenör, bygg: Campbells Byggprodukter, Slättervägen 1, 640 33 Bettna
Antikvarisk konsult: Dag Forssblad, Sörmlands museum, Box 314, 611 26 Nyköping

Övriga uppgifter

Länsstyrelsens i Södermanlands län beslut: 2009-06-24 & 2011-06-28, dnr 433-16710-2008
Sörmlands museum, dnr KN-KUS09-230

Dokumentationsmaterial

Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.